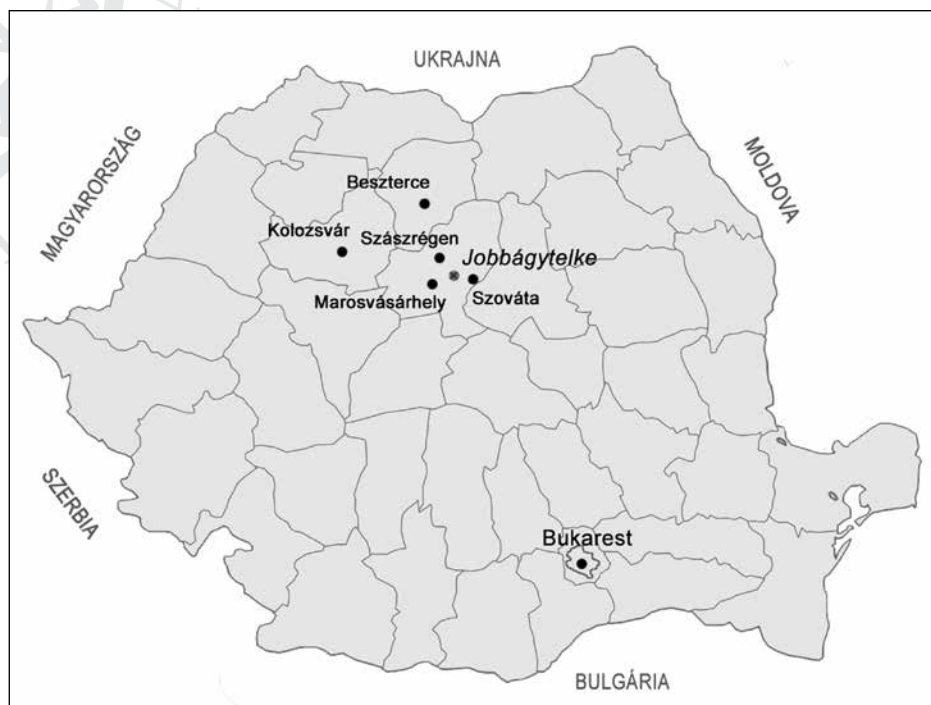

Jobbágytelke – a terep bemutatása

Jobbágytelke Maros megye északkeleti részében, a Marosvásárhely–Szászrégen–Szováta háromszög középpontjában, a 135A jelzésű megyei út mentén, a Nyárád jobb oldali mellékfolyójának, a Hodos patak völgyének teraszain, kisebb patakok összefolyásánál fekszik. A 19. század második felében a faluban plébánosként tevékenykedő Riskó László is megjegyzi a *Historia Domusban*, hogy rendkívül dimbesdombos környezetben található a település: „Jobbágytelke úgy be van a hegyek közé ékelve, hogy be lehetne fedni” (*Historia Domus*: 1). A falu közigazgatásilag a nála jóval kisebb és kevésbé népesebb Székelyhodoshoz tartozik. A szomszédos Eheddel és Iszlóval négyen alkotják Székelyhodos községet. Jobbágytelke északon Görgény-nádas, Alsóköhér és Felsőköhér, keleten Nyárádremete és Nyárádköszvényes, délen Székelyhodos és Ehed, nyugaton pedig Nagyszederjes és Marostelek települések határolják. A falu a tágabb értelemben vett „Szentföld” része, amely a Felső-Nyárád mente katolikus falvait foglalja magába (Nyárádremete, Nyárádköszvényes, Mikháza, Deményháza, Székelyhodos, Búzaháza, Ehed, Iszló), és lakóinak római katolikus vallása miatt kapta ezt a (nem hivatalos és tréfás) megnevezést (Barabás 2000: 100,

Térkép. Jobbágytelke földrajzi elhelyezkedése

2009: 56). Központi tömbje közepes méretű, halmazos szerkezetű, mely az idők során szalagtelkes rendszerben bővült. Az több szabálytalan tömbből álló utcaserkezetet gyűrű alakban ölelik körbe az utcák, melyek korábban patakok medrét követték. A falu középső tömbje a Hodos patak mindkét partján, lineárisan déli irányba (Székelyhodos) terjeszkedett. Ezzel szemben a Kalányos és Csámpi utcák keleti irányba, illetve más utcák pedig nyugati irányba (Telek) terjeszkedtek. A település legkésőbb kialakult része az északi elágazás, ahol mértanilag kítűzött telkek és hegyes szögben leágazó utcák találhatóak (Furu 2013). A II. József-féle első kataszteri felmérés térképén jól kivehető a faluközponttól délre található templom, nagyjából 120–130 ház, illetve a hozzájuk tartozó kertek és egy szőlős is. A korabeli térkép alapján megállapítható, hogy a patakok medrei és a malomárkok részlegesen módosultak, illetve néhány meder kiszáradt, így a korabeli halmazos szerkezetű falu az utak rendezése és rangsorolása következtében átalakult (Furu 2013).

A falu rendezett szerkezetű, a házak homlokzatai viszonylag szabályosan sorakoznak. Az utca vonalához képest főként merőlegesen épültek a házak a nagyjából egyforma méretű telkeken. A többnyire kanyargós utcáknak és az egymással párhuzamos telekszéleknek köszönhetően a házak különböző szögeket zárhatnak be az utca vonalához képest. Az utcára néző részen különböző formájú és anyagú kerítések, fakapuk jellemzőek, a legtöbb ház pedig előkertes. Az ismétlődő építészeti elemek közül megemlíthetőek a kontyolt tetejű, háromszögű oldalhomlokzatú, téglatest alakú házak. Ezeknek ritmusát hagyományos kapuk szakítják meg. A ház mögötti csűrök, annak vonalán vagy a telekre merőlegesen helyezkednek el. Jellemző az elnyújtott téglalap alakú épülettömeg, amelyet az eresszel 45 fokos szöget bezáró kontyolt tető fed. Ugyanakkor előfordulnak L vagy más alakú házak is. A telkek többsége közepes vagy keskeny és hosszú. A faluban a soros, a keresztcsűrös és a párhuzamos telekelrendezés is gyakori, és számos baromudvaros, kettős, fordított telkes övezet van, ahol az utca vonalán van a csűr, mögötte pedig egy második kerítés áll. A lakóház a belső udvaron van, amely a maga rendjén szintén merőleges az utcára (Furu 2013). Ezeken kívül több modernebb, a szocializmus ideje alatt épült, esetenként emeletes lakóház is van a településen, illetve fokozatosan teret hódítanak a nyugat-európai mintákat követő házak is.

A 2011-es népszámlálási adatok szerint 584 lakosú falut szinte teljes egészében római katolikus magyarok lakják (a felmérés 12 cigány személyt írt össze).⁵⁷

Itt kell megemlíteni, hogy az első forrásoktól számítva Jobbágytelke közigazgatásilag 1567-ben az Erdélyi Fejedelemséghez, azon belül Marosszékhez (Sedis Maros, Sedis Siculicalis Maros) tartozott. 1713-ban a Magyar Királyság fennhatósága alá került és annak marosszéki, illetve közép-marosszéki alegységéhez tartozott. 1785–1790 között már a Marosvásárhelyi Kerülethez (Erdélyi V. kerület) sorolták, majd 1800-ban és 1817-ben „Sedis Siculicalis Maros, In Circulo Superiori, Processu Jobbágyfalviensi” megnevezés mutatja az aktuális közigazgatási helyzetet. 1839-

57 Forrás: <http://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/?pg=etnikai&id=915>; letöltés ideje: 2022. november 28.

ben Marosszék Jobbágyfalvi járásához, 1850 és 1854 között az Udvarhelyi Katonai Vidék Marosi, illetve Marosvásárhelyi kerületének Székelykáli alkerületéhez tartozott. 1854–1860 között a Marosvásárhelyi kerület Marosvásárhelyi járásának, 1873-ban Marosszék Jobbágyfalvi járásának, 1877-ben pedig Maros-Torda vármegye, Jobbágyfalvi járásának része volt. 1880-ban ugyanazon vármegye Maros-Járai járásához sorolták, majd 1882–1887 között a Régeni Alsó járáshoz, majd 1897. december 6. és 1918 között a Nyárádszeredai járáshoz került. Az első világháború utáni impériumváltás után 1919–1925 között betagolták a Román Királyság adminisztratív alegységeibe, Maros-Torda megye (județul Murăș-Turda) Nyárádszeredai járásához (plasa Sereda) tartozott. Az 1925-ös közigazgatási átszervezéstől 1930-ig Maros megyének (județul Mureș) Nyárádremetei járásához (plasa Eremitul), majd 1940-ig Nyárádi járásához (plasa Nirajului) sorolták. A második bécsi döntés után újra a Magyar Királyság része lett a falu, és a Maros-Torda vármegyei Nyárádszeredai járáshoz tartozott 1944. november 14-ig, amikor az ismét berendezkedő Román Királyságban és azon belül a Szovjet Katonai Közigazgatás fennhatósága alá esett. 1945–1950 között a Román Királyság majd a Román Népköztársaság Maros megyei (județul Mureș) Nyárádszeredai járáshoz (plasa Miercurea Nirajului) került. 1945. november 1-jén megalakult a faluban a jegyzőség és önálló közigazgatási egység lett (Balla et al. 1961: 4). A kommunista berendezkedés első éveiben, 1950–1952 között Román Népköztársaság Maros Tartomány (Regiunea Mureș) Régen rajonjához (raion Reghin), majd 1952–1960 között a megalakuló Magyar Autonóm Tartomány (Regiunea Autonomă Maghiară) Régen rajonjához osztották be. 1956. január 15-én mint külön közigazgatási egység megszűnt és Székelyhodoshoz csatolták, melynek ma is része (Balla et al. 1961: 4). Az 1960–1968 között a Maros-Magyar Autonóm Tartomány (Regiunea Mureș Autonomă Maghiară) Marosvásárhelyi rajonjához (raion Țirgu Mureș) került. Végül az 1968-as közigazgatási átrendezés, a megyék létrehozása után Maros megyéhez került (Szabó M. A. 2003).

A településen orvosi rendelő, óvoda és iskola is működik. A Petres Kálmán Általános Iskolába (I–VIII. osztály) a helyiek mellett szomszédos falvakból is járnak tanulók. A falubeliek igényeinek ellátásáról több kisbolt és kocsmá gondoskodik.

A jobbágytelki katolikus plébánia korábban Székelyhodos filiája volt, jelenleg fordított a helyzet és a jobbágytelki plébános látja el a községközpont szolgálatát is. A források szerint első temploma az 1619-től 1980-as évekbeli leégéséig, a temetőben álló fakápolna volt. A kőtemplomot a 18. század végén építették fel, majd ennek az egész szentélyét és a hajóját lebontották, és azt kibővítve 1981-ben újat építettek, így csak a torony maradt a régi (Lestyán 2000, Balla L. 2012). Az 1902-ben épült plébánialakás rossz állapota miatt a falu 2006-ban egy új paplak építésébe kezdett. Az 1910-ben kibővített iskola építkezéseihez Majláth Gusztáv Károly püspök is hozzájárult. Az egyházi iskola az 1948-as államosításig működött (Mihály 2009: 216–217).

Az 1989-es változások után számos településre érkeztek nyugat-európai segítyek, testvértelepülési kapcsolatok is kialakultak. Jobbágytelkére a hollandiai Limburg tartományból érkezett segítség. Eijsden település testvérfalujává fogadta

Jobbágytelkét, és 1993-ban hathatós hozzájárulásukkal sikerült felújítani az orvosi rendelőt (Vofkori 1998: 235–236).

A falu lakóinak többsége helyben, a mezőgazdaságból él. Az állattartás és a növénytermesztés mellett mellékes keresetként jelen van a szalmafonás (szalmakalapakok, szalmából készült dísztárgyak) és a pálinkafőzés is. 1989 után jelentős mértékű elvándorlás volt tapasztalható, melynek eredményeképpen sok jobbágytelki telepedett le Magyarországon, illetve közeli városokban. Többen ide nyilmunkásként dolgoznak külföldön, egyesek pedig a városi munkahelyekre ingáznak.

A 21. századi modernizáció hatásai a faluban is éreztetik hatásukat, a közelmúltban többek között ravatalozó és műfüves labdarúgó-pálya is létesült, illetve az újonnan épült lakóházak esetében is a hagyományos és egységes képet mutató építkezés lassú háttérbe szorulása, a modern formák térnyerése figyelhető meg (Nagy 2019: 162–163).

A település kutatástörténete

Jobbágytelke tudományos leírása voltaképpen már a 19. században elkezdődött, ám egy átfogó, minden területre kitérő falumonográfia még nem készült.

Pesty Frigyes 1864–1865-ös helynévgyűjteménye és Orbán Balázs 1870-ben közzétett leírása az első 1800-as évekbeli bemutatásai a falunak (Csáki–Pál–Antal közlése 2014; Orbán 1870, 2006: 131–136). 1879-ben adta ki Kozma Ferenc *A Székelyföld közigazdasági és közmívelődési állapota* című kiadványát, melyben a jobbágytelki szalmafeldolgozásról és a falu gazdasági állapotáról is képet kapunk (Kozma 1879). Bartók Béla erdélyi gyűjtőútja során 1914 tavaszán járt a Felső-Nyárárdmentén, ahol többek között Jobbágytelkén is gyűjtött népzeneit. Ottléte során mintegy 40 dallamot jegyzett le, illetve hangfelvételt is készített (Könczei 1970: 1160).⁵⁸ Balla Antal (és más helyi előljárók) tollából származik az 1961-ben írott *Székelyhodos község monográfiája*, amelyben Jobbágytelkével külön fejezet foglalkozik (Balla et al. 1961). A helyi tanácsitkárnak két írása jelent meg a *Művelődés* hasábjain, melyek a falu 1970–1980-as évekbeli kulturális életét mutatják be. Ezek ugyan nem tudományos jellegű munkák, de korabeli forrásokként számon kell tartani őket (Balla A. 1977, 1984). Barabás László több alkalommal is kutatott a környéken és a faluban. 1978-ban a település gazdálkodása kapcsán a jobbágytelki jószágot mutatta be. A *Művelődésben* megjelent tanulmány kiváló kordokumentum a kollektivizálási hullám levonulása utáni állapotokról (Barabás 1978).

1995-ben Tamásné Szabó Csilla egy átfogó tanulmányt írt a *Néprajzi Látóhatárba*, melyben részletesen bemutatta a település korábbi és 1990-es évekbeli viseletét (Tamásné Szabó 1995). Domahidi Katalin 1996-ban *Élő farsangi játék Jobbágytelkén* címmel írt rövid ismertetőt a helyi dramatikus szokások akkori álla-

58 A gyűjtött anyag jegyzéke elérhető a Zenetudományi Intézet adatbázisában: <http://systems.zti.hu/br/hu/search?plc=334>; letöltés ideje: 2022. november 28.

potáról (Domahidi 1996). Balássy (Szabó) Enikő főleg Székelyhodos hiedelemrendszerét kutatta, de munkásságában Jobbágytelkére is figyelt. Utóbbi esetében pedig a szalmafonásról is írt (Balássy 2011, Szabó E. 1998). Vofkori László a *Székelyföld útikönyve I.* című kötetében néhány általános tudnivalót ír a faluról, így a földrajzi helyzete, nevének eredete és a római katolikus templom leírása mellett szót ejt a lakosságról, annak foglalkozásáról, illetve a kulturális életéről is (Vofkori 1998: 235–236).

A 2000-es években Barabás László a dramatikus népszokásokkal kapcsolatos munkáiban jelentős teret szentel többek között Jobbágytelkének is, és részletesen bemutatja a falu farsangi szokásainak sajátosságait (Barabás 2000, 2009). 2004-ben Lázár Katalin és diákjai a néptáncbör idején népi gyermekjátékokat gyűjtöttek a faluban.⁵⁹ 2006-ban Stoller Márton a Miskolci Egyetem kulturális antropológia szakán védte meg *Messze látszik Balla Anti kalapja. A személyiség közösségformáló szerepe egy nyárádmenti falu életében* című szakdolgozatát (Stoller 2006). 2012-ben a *Művelődésben* jelent meg Balla Lóránt írása a jobbágytelki aratókalákáról (Balla L. 2012). A 2010-es évek elején Furu Árpád foglalkozott a Nyárádmunte (és benne Jobbágytelke) népi építészetének kistáji sajátosságaival (Furu 2017). Jobbágytelke helyneveit kutatta Tamásné Szabó Csilla, és eredményeit 2018-ban a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben* jelentette meg (Tamásné Szabó 2018).

A Kriza János Néprajzi Társaság adattárába is kerültek jobbágytelki tematikájú dolgozatok, így Brassai Csilla-Katalin *Játékok – nézőpontok – jelentések* című 2010-es szakdolgozata, amelyben beresztelki és marossárpataki kutatások is bemutatásra kerülnek.⁶⁰ Balla Lórántnak a *Jobbágytelki táncos-aratókalák*,⁶¹ Lehőcz Ildikónak a *Jobbágytelki szalmafonás*⁶² és Szabó Zsoltnak a *Jobbágytelke – falunapok és táncbör*⁶³ című dolgozata olvasható az adattárban. Ugyancsak itt található Szabó Enikő *Kalapkötés Jobbágytelkén* című, 1997-ben megvédett szakdolgozata.⁶⁴ A Marosvásárhelyi Kántor-Tanítóképző Főiskolán több vallási néprajzzal, folklórral, népművészettel foglalkozó szakdolgozat készült, melyek közül itt ki kell emelni Kádár Boglárka *A római katolikus egyház ünnepeihez fűződő szokások Jobbágytelkén*, Tóth Berta *A jobbágytelki népi együttes, a népi kultúra és a művelődés szolgálatában*, Orbán Kálmán *„A gyökér hordoz téged” Róm.11.18. – A jobbágytelki Petres Kálmán az erdélyi magyar kultúra szolgálatában* és Bakó Melinda *Jobbágytelke népi kultúrájának sajátosságai* című írását. Ezeknek a kutatásoknak szakmai irányítója Barabás László néprajzkutató volt.⁶⁵

59 Tatár Erzsébet Tímea közlése, vö. Lázár 2015: 410.

60 KJNT Adattára 2444.

61 KJNT Adattára 2478.

62 KJNT Adattára 581.

63 KJNT Adattára 1899.

64 KJNT Adattára 2138.

65 Forrás: https://www.ktkf.ro/konyvtar/szakd/03_neprajz.pdf; letöltés ideje: 2022. november 28.